

MAHALLALARDA GIYOHVANDLIKKA QARSHI KURASHISHNING SAMARALI TIZIMINI SHAKLLANTIRISH

ESTABLISHING AN EFFECTIVE SYSTEM FOR COMBATING DRUG ADDICTION IN MAHALLAS

**Berdialiyeu Baxtiyor
Erkinovich**

*O'zbekiston Respublikasi
Kriminologiya tadqiqot
instituti boshlig'i, yuridik
fanlar bo'yicha falsafa doktori.*

**Berdialiyeu Baxtiyor
Erkinovich**

*Head of the Research Institute
of Criminology of the Republic
of Uzbekistan, Doctor of
Philosophy (PhD) in Law.*

Annotatsiya. Ushbu maqolada mahallalarda giyohvandlikka qarshi kurashishning samarali tizimini shakllantirish masalasi davlat siyosati va ijtimoiy profilaktika tamoyillari asosida kompleks tahlil qilinib, giyohvandlikning zamonaviy xavf omillari, uning jamiyat va ayniqsa, yoshlar muhitiga salbiy ta'siri, ushbu illatga qarshi kurashishda mahalla institutining o'rni alohida asoslab berilgan. Maqolada "mahalla yettiligi" har bir a'zosining giyohvandlikka qarshi kurashish borasidagi individual vazifalari tizimli yoritilgan hamda ijtimoiy profilaktika asosida alohida e'tiborga molik shaxslar bilan manzilli ishlash va kompleks yondashuvni yo'lga qo'yish orqali samarali tizimni shakllantirishning ustuvor yo'nalishlari ilgari surilgan.

Kalit so'zlar: mahalla, ijtimoiy profilaktika, giyohvandlik, millat genofondi, "mahalla yettiligi", yoshlar siyosati, xavf guruhlari, manzilli yondashuv, jinoyatchilikning oldini olish.

Abstract. This article provides a comprehensive analysis of the formation of an effective system to combat drug addiction in mahallas, based on the principles of state policy and social prevention. It substantiates the modern risk factors of drug addiction, its negative impact on society – particularly on youth – and the specific role of the mahalla institution in combating this vice. The article systematically outlines the individual responsibilities of each member of the "mahalla seven" in the fight against drug addiction. Furthermore, it proposes priority directions for establishing an effective system through targeted work with individuals requiring special attention and by implementing a comprehensive approach grounded in social prevention.

Keywords: mahalla, social prevention, drug addiction, nation's gene pool, mahalla seven, youth policy, risk groups, targeted approach, crime prevention.

Bugungi kunda giyohvandlik nafaqat O'zbekistonda, balki, butun dunyoda jamiyat barqarorligi, yoshlar tarbiyasi, oilalar mustahkamligi, bir so'z bilan aytganda, insoniyat xavfsizligiga jiddiy tahdid solayotgan eng xavfli ijtimoiy illatlardan biri bo'lib qolmoqda. Mazkur tahdidning xavfliligi shundaki, u faqat alohida bir shaxs yoki oila doirasida salbiy oqibat keltirib chiqarmaydi, balki, butun mahalla muhitiga, ijtimoiy munosabatlarga, ma'naviy sog'lomlikka va kelajak avlodning hayotiy tanloviga ham bevosita ta'sir ko'rsatadi. Shu bois giyohvandlikka qarshi kurashish masalasi bugungi kunda nafaqat huquqni muhofaza qiluvchi organlar faoliyatining, balki, davlat siyosatining, jamoatchilik mas'uliyatining va mahalla tizimining eng ustuvor yo'nalishlaridan biriga aylanmoqda[1].

Yangi O'zbekiston sharoitida inson qadri, xavfsiz muhit, sog'lom turmush tarzi va mahalla institutining jamiyat hayotida tutgan o'rnini davlat siyosatining markaziga olib chiqildi. Ayniqsa, huquqbuzarliklar profilaktikasi va ijtimoiy barqarorlikni ta'minlash, yoshlarni turli zararli ta'sirlardan asrash hamda mahallalarda sog'lom ijtimoiy muhitni qaror toptirishga qaratilgan islohotlar giyohvandlikka qarshi kurash masalasiga ham mutlaqo yangi mazmun baxsh etdi. Endilikda bu yo'nalish faqat aniqlash va jazolashga qaratilgan tor yondashuv bilan emas, balki, *barvaqt oldini olish, ijtimoiy profilaktika, manzilli ishlash va kompleks hamkorlik* tamoyillari asosida olib borilishi zarurligi tobora yaqqol namoyon bo'lmoqda.

Amaliyot shuni ko'rsatmoqdaki, giyohvandlikka qarshi kurashishda eng quyi, eng yaqin va eng ta'sirchan bo'g'in mahalla hisoblanadi. Chunki, mahalla odamlarning kundalik hayoti kechadigan, oilalar muammosi ko'rinadigan, yoshlar kayfiyati seziladigan, ijtimoiy xavf omillari boshlang'ich bosqichda namoyon bo'ladigan makondir. Agar tahdid mahalla darajasida barvaqt aniqlansa, uning oldini olish imkoniyati yuqori bo'ladi. Demak, giyohvandlikka qarshi kurashishning haqiqiy

samarasi ko'p jihatdan aynan mahalladagi tashkiliy ishlar, ijtimoiy nazorat, hamkorlik va profilaktik mexanizmlarning qanchalik to'g'ri yo'lga qo'yilganiga bog'liq.

Shu nuqtai nazardan, mahallalarda giyohvandlikka qarshi kurashish tizimini shakllantirish masalasi bugungi kunning dolzarb nazariy va amaliy vazifalaridan biri hisoblanadi. Bu yerda gap faqat navbatdagi targ'ibot tadbirini o'tkazish yoki alohida holatga munosabat bildirish haqida emas, balki, asosiy masala, giyohvandlikka qarshi kurashishni *tizimli, uzluksiz, individual mas'uliyatga tayangan va ijtimoiy profilaktika bilan uyg'unlashgan mexanizm* darajasiga olib chiqishdir [2]. Buning uchun esa mahallada faoliyat yuritayotgan barcha subyektlarning vazifalari, mas'uliyati, o'zaro hamkorligi va manzilli ishlash mexanizmlari aniq belgilangan bo'lishi kerak.

Aynan shu ma'noda "mahalla yettiligi" instituti giyohvandlikka qarshi kurashishning tayanch bo'g'inini sifatida alohida ahamiyat kasb etadi. Mahalla raisi, profilaktika inspektori, hokim yordamchisi, yoshlar yetakchisi, xotin-qizlar faoli, ijtimoiy xodim va soliq inspektoridan iborat ushbu tizim faqat tashkiliy birlik emas, balki, hududdagi ijtimoiy xavfsizlikni ta'minlashga qaratilgan *integratsiyalashgan boshqaruv mexanizmidir*. Mazkur tizimning ustunligi shundaki, u giyohvandlikka qarshi kurashishda bir vaqtning o'zida huquqiy nazorat, ijtimoiy yordam, oiladay ishlash, yoshlarni qo'llab-quvvatlash, bandlikni ta'minlash, yashirin omillarni bartaraf etish imkonini beradi. Ya'ni bu model jinoyat sodir bo'lgandan keyingi reaksiya emas, balki, jinoyatga olib boruvchi ijtimoiy muhitni sog'lomlashtirishga qaratilgan.

Biroq, mahallalarda giyohvandlikka qarshi kurashishda mavjud salohiyatdan to'liq foydalanish uchun ushbu tizimni shunchaki mavjud holatda saqlab turish yetarli emas. Uni yanada samarali qilish, har bir subyektning individual vazifalarini aniqlashtirish, faoliyatni yagona maqsad atrofida birlashtirish, ma'lumot almashinuvi va manzilli ishlashni kuchaytirish

zarur. Ayniqsa, ijtimoiy profilaktika doirasida alohidada e'tiborga molik shaxslar, nosog'lom oilalar, nazoratsiz yoshlar, ishsizlik muammosi mavjud qatlamlar va salbiy ta'sirga moyil muhit bilan ishlashni tizimlashtirish bugungi kunning dolzarb vazifasidir. Zero, giyohvandlikka qarshi kurashning eng to'g'ri yo'li uni oqibat bosqichida emas, balki, uning ildiz omillari shakllanayotgan pallada to'xtata olishdir.

Mavzuning dolzarbligi yana shundaki, giyohvandlikka qarshi kurashish borasida ko'plab sa'y-harakatlar amalga oshirilayotgan bo'lsa-da, ayrim hollarda bu faoliyat bo'lak-bo'lak, tarqoq yoki faqat umumiy targ'ibot doirasida qolib ketmoqda. Vaholanki, zamonaviy yondashuv mahallada giyohvandlikka qarshi kurashishni *aniq vazifa, aniq subyekt, aniq javobgarlik va aniq natija* asosida tashkil etishni talab qiladi. Shu bois bugun mahalla darajasida samarali tizimni shakllantirish nafaqat tashkiliy, balki, strategik vazifa sifatida qaralishi kerak.

Mahallalarda giyohvandlikka qarshi kurashishning samarali tizimini shakllantirish, eng avvalo, bu tahdidga tor doiradagi huquqiy muammo sifatida emas, balki, hududiy xavfsizlik, oilaviy barqarorlik, yoshlar tarbiyasi va ijtimoiy muhit sog'lomligi bilan bevosita bog'liq kompleks masala sifatida qarashni talab etadi. Giyohvandlikning eng xavfli tomoni shundaki, u ko'pincha birdaniga jinoyat ko'rinishida emas, balki, sekin-asta shakllanadigan ijtimoiy og'ish, nazoratsizlik, ma'naviy bo'shliq, ishsizlik, salbiy muhit va zararli ta'sirlar yig'indisi sifatida namoyon bo'ladi. Shu bois unga qarshi kurashishda eng to'g'ri yo'l – oqibatni kutish emas, balki, sabablarni barvaqt aniqlash, xavf omillarini barvaqt ko'rish va manzilli ijtimoiy profilaktikani yo'lga qo'yishdir.

Xususan, mahallalarda 2024-yildan boshlab "Obod va xavfsiz mahalla" tamoyili asosida ijtimoiy profilaktika tadbirlarini amalga oshirish, "mahalla yettiligi" o'rtasida hamkorlik mexanizmlarini belgilash va "E-ijtimoiy profilaktika" orqali axborot almashuvini yo'lga qo'yishga

qaratilgan edi [3]. Unda ijtimoiy profilaktika huquqbuzarlik sodir etish yoki undan jabrlanish ehtimoli yuqori bo'lgan shaxslarga huquqiy, ijtimoiy, psixologik, tibbiy, pedagogik va boshqa turdagi yordamlar ko'rsatish majmui sifatida belgilangan.

Mazkur yondashuvning eng katta ustunligi shundaki, u giyohvandlikka qarshi kurashni faqat profilaktika inspektori yoki bitta idoraning vazifasi sifatida emas, balki, mahalladagi barcha tayanch subyektlarning o'zaro hamkorligiga tayanadigan yagona tizim darajasiga olib chiqadi. "Mahalla yettiligi" tarkibiga kiruvchi barcha a'zolar o'rtasida vazifalar taqsimotining mavjudligi giyohvandlikka qarshi kurashda ayni muddao bo'lgan kompleks yondashuvni ta'minlaydi. Chunki, giyohvandlikning ildizi bir vaqtning o'zida huquqiy nazorat sustligi, ijtimoiy nochorlik, oilaviy muammo, bo'sh vaqtning samarasiz tashkil etilishi, psixologik beqarorlik, yashirin daromad manbalari yoki yoshlar muhitidagi nosog'lom ta'sirlar bilan bog'liq bo'lishi mumkin.

Demak, samarali tizim faqat barcha bo'g'inlar bir maqsad yo'lida, bir-birini takrorlamagan holda, o'zining individual vazifasini aniq bajarib ishlaganda shakllanadi. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2025-yil 1-dekabrda 754-son "Jamoat tartibini saqlash, jamoat xavfsizligini ta'minlash va huquqbuzarliklar profilaktikasi sohasidagi Hukumat qarorlarini tizimlashtirish to'g'risida"gi qarori [4] bilan "Obod va xavfsiz mahalla" tamoyili asosida mahallalarda ijtimoiy profilaktika tadbirlarini amalga oshirish tartibi to'g'risidagi nizom tasdiqlangan bo'lib, unda aynan shu subyektlar ijtimoiy profilaktika tadbirlarini amalga oshiruvchi subyektlar sifatida ko'rsatilgan, shuningdek, huquqbuzarlik sodir etish ehtimoli yuqori bo'lgan shaxslar qatorida giyohvandlik vositalari, psixotrop yoki inson aql-irodasiga ta'sir etuvchi boshqa moddalarga qaram bo'lib qolgan shaxslar, ishsizlar, "og'ir" toifadagi yoshlar, huquqbuzarlikka moyil yoshlar va nizoli oilalar ham sanab o'tilgan.

Mahalla raisi bu tizimda oddiy rahbar emas, balki, mahalladagi barcha profilaktik kuchlarni bir nuqtaga jamlaydigan muvofiq-lashtiruvchi markazdir. Uning asosiy vazifasi hududdagi ijtimoiy muhitni bilish, nizoli va notinch oilalar hamda shaxslarni umumiy nazoratda ushlash, mahallaga birlashtirilgan davlat organlari vakillarini jalb qilgan holda ijtimoiy profilaktika tadbirlarini hamkorlikda tashkil etish va natijadorlikni ta'minlashdan iborat. Profilaktika inspektori esa giyoh-vandlikka qarshi kurashning huquqiy va operativ tayanch bo'g'ini sifatida shaxslar bo'yicha xulosa tayyorlaydi, profilaktik suhbatlar o'tkazadi, turmush tarzi va ijtimoiy muam-molarni baholaydi hamda boshqa subyektlar bilan birga individual ishlashni yo'lga qo'yadi. Hokim yordamchisining roli esa bu jarayonda nihoyatda muhim: u band bo'lmagan, doimiy daromad manbaiga ega emas, iqtisodiy nochorlik tufayli xavf guruhiga tushib qolgan fuqarolarni bandlik, kasb, tadbirkorlik va daromad manbai bilan ta'minlash orqali giyoh-vandlikka olib boruvchi iqtisodiy ildizlarni bartaraf etadi [5].

Demak, mahallada giyohvandlikka qarshi kurash samaradorligi, bir tomondan, huquqiy nazorat, ikkinchi tomondan esa, ijtimoiy-iqtisodiy barqarorlikni bir vaqtda ta'minlashga bog'liq. Yoshlar yetakchisi, xotin-qizlar faoli va ijtimoiy xodimning vazifalari aynan giyohvandlikning "ko'rinmas" ildizlarini bartaraf etishda hal qiluvchi ahamiyatga ega. Yoshlar yetakchisi bo'sh vaqtni mazmunli tashkil etish, ishsiz va nazoratsiz yoshlarni aniqlash, ularni ta'lim, sport, kasb-hunar va ijtimoiy faollikka jalb etish orqali xavfli og'ishlarning oldini oladi [6]. Xotin-qizlar faoli oiladagi ma'naviy-ruhiy muhit, onalar bilan ishlash, farzand tarbiyasi, nizoli va ajrim yoqasidagi oilalarga ko'maklashish orqali giyohvandlikning oilaviy omillariga qarshi ta'sir ko'rsatadi [7]. Ijtimoiy xodim esa ijtimoiy himoyaga muhtoj, ruhiy bosimdagi, ijtimoiy-iqtisodiy qaramlik xavfi mavjud va yordamga muhtoj shaxslar

bilan individual ishlaydi, zarur hollarda tibbiy, psixologik va ijtimoiy qo'llab-quvvatlash chora-larini tashkil etadi [8].

Soliq inspektorining vazifasi bevosita sezilmasa-da, u yashirin daromad manbalari, norasmiy iqtisodiy faoliyat va qonuniy bandlikni ta'minlash bilan bog'liq masalalarda muhim vosita bo'lib xizmat qiladi. Giyohvandlik bilan bog'liq xavf ko'pincha noqonuniy daromad, nazoratsiz pul oqimi va norasmiy iqtisodiy faoliyat bilan ham kesishgani uchun soliq nazorati profilaktikaning iqtisodiy-intizomiy ustunini mustahkamlaydi [9].

Mahallalarda giyohvandlikka qarshi kurash-ning samarali tizimi shakllanishi uchun bu subyektlarning har biri faqat o'z vazifasini bajarishi yetarli emas, ular yagona maqsad, yagona ma'lumotlar maydoni va yagona natijadorlik mezonini asosida ishlashi zarur. Shu nuqtai nazardan, "E-ijtimoiy profilaktika" axborot tizimi bilan integratsiyalashgan elektron axborot almashinuvi strategik ahamiyatga ega. Chunki, giyohvandlikka moyil shaxslar, qaramlikka tushib qolgan fuqarolar, ishsiz yoshlar, nizoli oilalar va boshqa xavf guruhlari bo'yicha ma'lumotlar tarqoq emas, yagona tizimda jamlangandagina manzilli choralar tezkor va izchil bo'ladi.

Demak, samarali tizimning asosi uch ustunga tayangan bo'lishi kerak: birinchisi, barvaqt aniqlash, ikkinchisi, individual yondashuv, uchinchisi, subyektlararo uzviy hamkorlik. Aynan shu uchlik mahallada giyohvandlikka qarshi kurashni kampaniyabozlikdan chiqarib, uzluksiz va natijador ijtimoiy profilaktika tizimiga aylantiradi. Ijtimoiy profilaktika faoliyatini bevosita tartibga soluvchi yuqoridagi Hukumat qarorida ham aynan ijtimoiy profilaktika obyektlarini aniqlash, ular bo'yicha ma'lumot-larni elektron shaklda taqdim etish, faoliyatni muvofiqlashtirish va nazorat qilish tartibi nazarda tutilgan.

Shu bilan birga, mahallalarda giyoh-vandlikka qarshi kurashishning samarali tizimini shakllantirish faqat tashkiliy mexanizm

yaratish bilan tugamaydi. Bu tizim, avvalo, profilaktikaning falsafasini o'zgartirishni talab qiladi. Ya'ni yondashuv *"jinoyat sodir bo'ldi – chora ko'ramiz"* modelidan *"xavf paydo bo'ldi – darhol ta'sir qilamiz"* modeliga o'tishi lozim. Bunda giyohvandlikka qarshi kurash mahalla hayotining yot yo'nalishi emas, balki, hudud xavfsizligi, yoshlar siyosati, oilaviy barqarorlik, bandlik va ma'naviy muhit bilan chambarchas bog'liq ustuvor vazifasiga aylanishi zarur. Ana shundagina mahallada giyohvandlikka qarshi kurashish tasodifiy tadbirlar yig'indisi emas, balki, aniq mas'uliyat, aniq harakat, aniq natija va aniq javobgarlikka asoslangan mustahkam tizim sifatida shakllanadi. Mahallada giyohvandlikka qarshi kurashishning haqiqiy samarasi ham aynan ijtimoiy muammoni jinoyat sodir bo'lishidan oldin prognoz qilish, shaxsni jazolashdan oldin uni asrash, oilani inqirozga tushishidan oldin mustahkamlash va yoshlarni yo'ldan og'ishidan oldin to'g'ri yo'lga yo'naltirishda namoyon bo'ladi.

Natijalar va muhokamalar. Olib borilgan tahlillar shuni ko'rsatadiki, mahallalarda giyohvandlikka qarshi kurashishning samarali tizimini shakllantirish, avvalo, ushbu faoliyatni tarqoq tadbirlar yig'indisi emas, balki, *ijtimoiy profilaktika, elektron axborot almashinuvi va "mahalla yettiligi"ning o'zaro muvofiqlashgan faoliyatiga tayanadigan yaxlit boshqaruv mexanizmi* sifatida yo'lga qo'yishni talab qiladi.

O'rganishlardan yana shu narsa ma'lum bo'ldiki, mahallalar darajasida giyohvandlikka qarshi kurashishda asosiy yutuq *xavfni barvaqt aniqlash mexanizmini* to'g'ri tashkil etish bilan bog'liq. Ijtimoiy profilaktika tadbirlari huquqbuzarlik sodir etish ehtimoli yuqori bo'lgan shaxslarga nisbatan amalga oshirilishi belgilangan bo'lib, bunday toifaga ishsiz shaxslar, giyohvandlik vositalari yoki psixotrop moddalarga qaram bo'lib qolgan shaxslar, "og'ir" toifadagi yoshlar, huquqbuzarlikka moyil yoshlar, nizoli oilalar va yordamga muhtoj xotin-qizlar ham kiritilgan. Bu esa giyohvand-

likka qarshi kurashishni jinoyat sodir bo'lgandan keyin emas, balki, *giyohvandlik xavfi shakllanayotgan ijtimoiy muhitda* boshlash zarurligini anglatadi.

Muhokamalarda ma'lum bo'ldiki, "mahalla yettiligi"ning kuchli tomoni – uning har bir a'zosi jinoyatchilikka, jumladan giyohvandlikka qarshi kurashishda *alohida funksiyaga ega bo'lishi*, lekin natija esa ularning *birlashgan harakati* orqali yuzaga chiqishidir. Mahalla raisi muvofiqlashtiruvchi markaz sifatida, profilaktika inspektori huquqiy-nazorat subyekti sifatida, hokim yordamchisi bandlik va daromad barqarorligini ta'minlovchi bo'g'in sifatida, yoshlar yetakchisi alohida toifadagi yoshlar bilan ishlovchi asosiy shaxs sifatida, xotin-qizlar faoli oilaviy muhitni sog'lomlashtiruvchi subyekt sifatida, ijtimoiy xodim ijtimoiy va psixologik yordamni tashkil etuvchi bog'lovchi bo'g'in sifatida, soliq inspektori esa noqonuniy iqtisodiy faoliyatning oldini olishga xizmat qiluvchi institut sifatida ishtirok etadi. Qarorda aynan ushbu yetti bo'g'in "mahalla yettiligi" sifatida qayd etilgani va ular ishtirokida ijtimoiy profilaktika tadbirlarini amalga oshirish tartibi nazarda tutilgani ushbu xulosani mustahkamlaydi.

Tahlillar yana shuni ko'rsatdiki, giyohvandlikka qarshi mahalla tizimining samaradorligi *ma'lumotlar almashinuvi tezligi va aniqligi* bilan ham belgilanadi. Elektron shaklda ma'lumot taqdim etish ijtimoiy profilaktika obyektlarini tezkor aniqlash, ular bo'yicha choralarni muvofiqlashtirish va ijro natijalarini nazorat qilish tartibining belgilanishi sohadagi ishlarni tizimli boshqarish imkonini beradi. Demak, huquqbuzarliklarga qarshi kurashishda natijaga erishish uchun *kim, qachon, qaysi shaxs yoki oila bilan, qanday axborot asosida ishlayotgani* elektron shaklda aniq ko'rinib turishi ham boshqaruvda muhim ahamiyatga ega.

Olingan natijalardan yana bir muhim xulosa shuki, mahallalarda giyohvandlikka qarshi kurashishning samarali tizimi faqat nazorat modeliga emas, balki, *manzilli ijtimoiy*

yordam modeliga ham tayanishi shart. Qarorda ijtimoiy profilaktika huquqiy, ijtimoiy, psixologik, tibbiy, pedagogik va boshqa turdagi yordam ko'rsatish majmui sifatida talqin qilingan. Bu yondashuv giyohvandlikka moyil yoki unga qaram shaxsni faqat nazorat obyekti sifatida emas, balki, muammosi yechim talab qiladigan ijtimoiy subyekt sifatida ko'rish zarurligini anglatadi. Shu jihatdan, mahalladagi samarali tizimning asosiy mezonlaridan biri – u shaxsni faqat fosh etadimi yoki uni asrab qolishga ham xizmat qiladimi, degan savolga beriladigan amaliy javobdir.

Muhokamalar jarayonida aniqlangan yana bir muhim jihat bu tizimning profilaktik salohiyati, eng avvalo, *yoshlar va oila bilan ishlash sifatiga bog'liq* ekanidir. Chunki, qarorda ham ishsiz yoshlar, "og'ir" toifadagi yoshlar, huquqbuzarlikka moyil yoshlar, nizoli oilalar va yordamga muhtoj xotin-qizlar ijtimoiy profilaktika obyekti sifatida alohida ko'rsatilgan [10]. Bu esa davlat siyosatining to'g'ri yo'naltirilganini ko'rsatadi: giyohvandlikka qarshi kurashishni faqat jinoyatchilikka qarshi kurash darajasida emas, balki, *oila, yoshlar siyosati va mahalla muhitini sog'lomlashtirish* darajasida tashkil etish lozim. Demak, "mahalla yettiligi"ning har bir a'zosi o'z vazifasini aynan shu maqsadga yo'naltirgandagina mahalladagi profilaktika tadbirlari haqiqiy natija beradi.

Umuman olganda, tahlil natijalari va muhokamalar shuni ko'rsatadiki, mahallalarda giyohvandlikka qarshi kurashishning samarali tizimini shakllantirish uchun uchta hal qiluvchi shart mavjud: *birinchisi – alohida toifadagi shaxslarni barvaqt aniqlash; ikkinchisi – mahalla yettiligining individual vazifalarini aniq va bir-biriga bog'langan holda amalga oshirish; uchinchisi – ijtimoiy profilaktika natijalarini elektron boshqaruv va muvofiqlashtirish mexanizmi bilan ta'minlash*. Aynan shu uchlik mahallada huquqbuzarlikka qarshi kurashni umumiy chaqiriq yoki targ'ibot emas, balki, aniq natijaga ishlaydigan tizimga aylantiradi.

Bu esa davlat siyosatining quyi bo'g'indagi amaliy ifodasi sifatida baholanishi mumkin.

Tadqiqot natijalari shuni tasdiqladiki, mahallalarda giyohvandlikka qarshi kurashishning haqiqiy samarasi "*mahalla yettiligi*" faoliyati qay darajada uyg'un va manzilli tashkil etilganiga bevosita bog'liq. Mahalla raisi, profilaktika inspektori, hokim yordamchisi, yoshlar yetakchisi, xotin-qizlar faoli, ijtimoiy xodim va soliq inspektoridan iborat mazkur tizim huquqiy nazorat, ijtimoiy yordam, bandlik, yoshlar bilan ishlash, oilaviy muhitni sog'lomlashtirish va yashirin iqtisodiy xavflarni bartaraf etish kabi bir-birini to'ldiruvchi vazifalarni qamrab oladi. Amaldagi qoidalarda ham "mahalla yettiligi" tarkibi va unga mahalla raisi rahbarlik qilishi belgilangan. Demak, giyohvandlikka qarshi kurashish mahallada faqat bir subyektning emas, balki, har biri aniq funksiyaga ega bo'lgan yetti tayanch bo'g'inning umumiy mas'uliyati sifatida qaralishi shart [11].

Maqolada asoslangan muhim xulosalardan biri shundan iboratki, mahallalarda samarali tizimni shakllantirish uchun *jinoiy xavfni barvaqt aniqlash, ma'lumotni tezkor almashish va har bir shaxs yoki oila bilan individual ishlash* mexanizmi mustahkam bo'lishi lozim. Ijtimoiy profilaktika tadbirlarining huquqbuzarlik sodir etish yoki undan jabrlanish ehtimoli yuqori bo'lgan shaxslarga nisbatan huquqiy, ijtimoiy, psixologik, tibbiy, pedagogik va boshqa turdagi yordamlar majmui sifatida belgilangani bu yondashuvning to'g'riligini yana bir bor ko'rsatadi. Shuningdek, yuqorida keltirilgan qarorda ishsiz shaxslar, giyohvandlik vositalari yoki psixotrop moddalarga qaram bo'lib qolgan shaxslar, "og'ir" toifadagi yoshlar, huquqbuzarlikka moyil yoshlar va nizoli oilalar ijtimoiy profilaktika obyekti sifatida qayd etilgan. Bu esa giyohvandlikka qarshi kurashishni aynan muammo ildizi paydo bo'layotgan nuqtalarda tashkil etish zarurligini anglatadi.

Shu bilan birga, tahlillardan ma'lum bo'ldiki, mahallalarda huquqbuzarliklarga, jumladan

giyohvandlikka qarshi kurashishning samarali tizimi *nazorat va yordamni birlashtirgan kompleks modelga* aylanishi kerak. Ya'ni bu tizim faqat kimnidir fosh etish yoki jazolash bilan cheklanmasdan, shaxsni asrash, uni mehnatga, ta'limga, sog'lom muhitga, oilaviy barqarorlikka qaytarishga xizmat qilishi lozim. "Mahalla yettiligi"ning kuchli jihati ham aynan shunda, ya'ni u jinoyat sodir bo'lganidan keyin emas, balki, jinoyatga olib boruvchi omillar paydo bo'lgan pallada aralashish imkonini beradi. Bu esa davlat siyosatining insonga, uning taqdiriga va mahalla muhitini sog'lomlashtirishga qaratilganini amalda namoyon etadi.

Shu o'rinda "mahalla yettiligi" a'zolarining aynan giyohvandlikka qarshi kurashish va uning oldini olishdagi vazifalari quyidagilar hisoblanadi:

1) *mahalla raisining* giyohvandlikka qarshi kurashdagi aniq vazifasi – mahalladagi barcha subyektlar ishini bir nuqtaga jamlash, haftalik muhokama o'tkazish, xavf guruhidagi oilalar va shaxslar bo'yicha ishni muvofiqlashtirish, profilaktik tadbirlarning uzluksizligini ta'minlash va ijrosini aniq reja asosida nazorat qilish;

2) *profilaktika inspektori* – giyohvandlikka ruju qo'ygan shaxslarni barvaqt aniqlash, ularning oilaviy va ijtimoiy muhitini o'rganish, profilaktik hisob va nazoratni olib borish, tibbiy-reabilitatsion choralarni boshlash, jinoyat alomatlari bo'lsa, ularni o'rnatilgan tartibda rasmiylashtirish va boshqa tegishli xizmatlarni ishga tushirishdan iborat;

3) *yoshlar yetakchisi* – giyohvandlik vositalariga qiziqish yoki ruju qo'yish xavfi bor yoshlarni aniqlash, ularni sport, fan, kasb-hunar, to'garak va bandlikka jalb qilish, bemaqsad va nazoratsiz qolayotgan yoshlarni profilaktika inspektori bilan birga individual nazoratga olish, yoshlar orasida antinarkotik targ'ibot tadbirlarini olib borish;

4) *xotin-qizlar faoli* – giyohvandlik xavfi mavjud oilalarni aniqlash, giyohvandlik muhiti ta'siriga tushgan ayollar bilan individual ishlash, oiladagi ziddiyatlarni yumshatish, bandlik va

ijtimoiy tayanch yaratish, profilaktika inspektoriga xavfli holatlar haqida axborot berish;

5) *hokim yordamchisi* – ishsiz, daromadsiz, ijtimoiy ta'minotsiz shaxslarni band qilish, narkotik savdosiga yoki iste'moliga tortilish xavfi yuqori qatlamni iqtisodiy jihatdan mustahkamlash, reabilitatsiyadan keyin jamiyatga qaytganlarni ish bilan ta'minlash, xavf guruhidagilarni "bo'sh qolishi"ga yo'l qo'ymaslik;

6) *ijtimoiy xodim* – narkotik xavfi yuqori oilalar va shaxslarni barvaqt aniqlash, ularga manzilli ijtimoiy xizmatlar ko'rsatish, reabilitatsiyaga muhtojlarni ijtimoiy qo'llab-quvvatlash, oilani tiklash va ijtimoiy himoya tizimiga ulash, profilaktika inspektori va boshqa a'zolar bilan birgalikda xavfni kamaytirish;

7) *soliq inspektori* – xavf guruhidagi shaxslarni qonuniy daromad manbaiga olib chiqish, yashirin va noqonuniy daromad yo'llariga, shu jumladan narkotik savdosiga kirib ketishning oldini olish, bandlik va kichik tadbirkorlikni legallashtirish orqali profilaktik ta'sir ko'rsatish.

Shuningdek, mazkur yettilik a'zolari individual vazifalari bilan bir qatorda o'zaro hamkorlik va muvofiqlashtirilgan boshqaruv asosida faoliyatni samarali tashkil etishsa, ko'zlangan maqsadga to'laqonli erishilishi mumkin.

Yakuniy xulosa sifatida aytish mumkinki, mahallalarda giyohvandlikka qarshi kurashishning samarali tizimini shakllantirish – bu faqat bir sohaviy vazifa emas, balki, jamiyat xavfsizligi, yoshlar kelajagi, oila mustahkamligi va hudud barqarorligini ta'minlashga qaratilgan strategik davlat vazifasidir. Agar "mahalla yettiligi"ning har bir bo'g'ini o'z mas'uliyatini aniq his qilsa, ijtimoiy profilaktika manzilli tashkil etilsa va axborot almashinuvi yagona tizim asosida yo'lga qo'yilsa, mahalla haqiqatan ham huquqbuzarliklarga qarshi kurashishning eng qudratli va eng ta'sirchan tayanch nuqtasiga aylanadi. Aynan shu yo'l orqali jamiyatda sog'lom muhitni mustahkamlash, yoshlarni asrash va mahallalarda xavfsiz hayot makonini qaror toptirish mumkin.

Foydalanilgan manbalar/ References

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Aholi salomatligi va millat genofondini giyohvandlik va narkojinoyatlardan samarali himoya qilish bo'yicha kompleks chora-tadbirlar to'g'risida" 2025-yil 3-noyabrdagi PF-207-son farmoni.
2. Berdialiyev B.E. Ijtimoiy profilaktika faoliyatini tashkil etish asoslari: O'quv-uslubiy qo'llanma. – T.: O'zbekiston Respublikasi Kriminologiya tadqiqot instituti, 2025. – 67 b.
3. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining "Obod va xavfsiz mahalla" tamoyili asosida mahallalarda ijtimoiy profilaktika tizimi samaradorligini oshirish chora-tadbirlari to'g'risida" 2024-yil 30-noyabrdagi 801-son qarori.
4. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining "Jamoat tartibini saqlash, jamoat xavfsizligini ta'minlash va huquqbuzarliklar profilaktikasi sohasidagi Hukumat qarorlarini tizimlashtirish to'g'risida" 2025-yil 1-dekabrdagi 754-son qarori
5. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining "Hokim yordamchilari faoliyatini qo'llab-quvvatlash jamg'armasini tashkil etish to'g'risida" 2022-yil 16-fevraldagi 72-son qarori. <https://lex.uz>.
6. "Mahalla yettiligi"dagi yoshlar yetakchisining vazifalari bo'yicha uslubiy qo'llanma. – T.: O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi, 2024. – 17 b.
7. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Oila va xotin-qizlar bilan ishlash, mahalla va nuroniylarni qo'llab-quvvatlash tizimini takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida" 2022-yil 1-martdagi PF-81-son farmoni
8. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Aholiga ijtimoiy xizmatlar va yordamlar ko'rsatish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida" 2023-yil 28-sentyabrdagi PQ-319-son qarori.
9. Jamoatchilik asosida faoliyat yuritadigan "mahalla yettiligi"ning tarkibi sifatida soliq inspektorining asosiy vazifalari, huquqlari va majburiyatlari. Uslubiy qo'llanma. – T.: O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi, 2024. – 19-b.
10. Abdurasulova Q. R. Ayollar jinoyatchiligi va ularning oldini olish muammolari: O'quv qo'llanma / Mas'ul muharrir prof. M.H.Rustambayev. – T., 2009. –161/40-bet.
11. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Respublika mahallalarida xavfsiz muhitni yaratish yo'nalishida yaxlit manzilli ishlash tizimini joriy etishga qaratilgan qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida" 2025-yil 5-yanvardagi PQ-1-son qarori.